

NAPLÓ

A JÓ REGÉNY TITKA

„Motoros gyorsfutár érkezik a postával, benne az én leszerelési parancsossal.” — Ezzel a már-már szentvélen mondattal kezdődik Kardos G. György új regénye.* Hol vannak már az epikus, elbeszélő próza hagyományos fogásai: a hely és a környezet gondos rajza, a jellemék árnyalt, minden fontos részletre kiterjedő bemutatása? Az élet nem tűri a sémákat, s a regényírónak, ha követni akarja az alakuló és mozgó valóságot, alkalmazkodnia kell parancsához, sugallatához. A motoros gyorsfutár meghozza Uri leszerelési parancsát, s furcsa módon, épp egy életszakasz végpontján kezdődik minden. Tér és idő koordinátái szeszélyesen kanyarognak, néhol egymásba futnak, mintha az Einstein utáni fizika világában a regényírónak is meg kellene teremtenie a maga új világképét, s az „eltűnt idő nyomában” haladva a tér egyensúlyát is vissza kellene állítani.

A történet vége a trilógia vége. Az *Avraham Bogatir hét napja*, majd a *Hova tűntek a katonák?* jóval sűrűbb idejű, de lassuló cselekményű egyetlen napja után ez a regény is egy nap történetébe zsúfolva mondja el Uri és a zsidó állam megalapításának történetét.

Ami az első felvonásban kicsit a margóra szorult, illetve egy racionális „józan paraszti elme” tudatának és gondolkodásának fénytörésében jelent meg, s aminek már-már anekdotikus hordalékát követhettük a középső részben, az most egyszeriben kibomlik, az események fő sodrába kerül. Avraham Bogatir kicsit szkeptikusan, kívülről nézte mindazt, amiben aztán Uri — aki Bogatirnak egyenesági leszármazottja — részt vesz. Avraham Bogatirnak igaza volt abban, hogy tengernyi vér és szenvedés vár a népre, míg Izrael önálló állammá válik. A *történet vége* lezárja az állammá alakulásnak ezt a részét. De nem zárja le a vér és a szenvedés folyamát. Nyilvánvaló, hogy az itt élő emberekre még további szenvedések és megpróbáltatások várnak, függetlenül attól, hogy ki milyen pártállású, hol kötelezi el magát.

Uri makacs következetességgel keresi az emberség esélyét. De ebben a fel-

fordult, alaktalanul gomolygó világban, amelynek még körvonalai sem sejlenek fel, nehezen találja meg fogódzó pontjait. Látszólag az általa vagy éppen Avraham Bogatir által képviselt eszményeknek nincs is értelmük. Sokkal hatásosabbnak és meggyőzőbbnek vélhetnénk az első pillanatban az anarchizmus esélyeit, még akkor is, ha képviselői szinte teljesen kivetkőztek emberi mivoltukból, és értelmetlenül öldöklék a lakóhelyükről elűzött palesztinokat. De az anarchizmus nem tud perspektívát felmutatni. Nincs jövője. Csak jelene, amelynek egyetlen értelme a pusztulás és pusztítás. Mindenkit el kell pusztítani, aki jól érzi magát ezen a rothadt világon — vágja oda Ilán, a szorgalmas, a mindig „jó tanuló” zsidó fiú Urinak. De Uri nem tud mit kezdeni ezzel a bölcsességgel. Mint ahogy nem tud mit kezdeni Jakovéval sem, aki teljesen ész és értelem nélkül puffantja le a fellahot, akit társai hátra csavart kézzel lökdösnék fölfelé a hegyoldalon.

Ebben az alakuló, forrongó, komor fellegekkel terhes világban kis ügyeskedők sora keresi a helyét. Jelszavuk: mindegy hogyan, csak élni kell! A mocskos, járványveszélyes táborokban, éhínséggel és pusztulással küzdve már a holnap esélyeit latolgatják. Jóvátehetetlenül elveszítették múltjukat. Szülőföldjük hazájuk emlékké fagult. Beszűkült tudatukban. Csak egy a fontos: életben maradni! Túlélni ezt az egész szörnyűséget. Mindegy, hogyan. Kivel. Miért. Csak élni, élni, élni!

Uri nem érti őket sem. A volt magyarokat, törököket, spanyolokat, szerbeket, akik most hazátlanul, egy szörnyű áldozatok árán épülő új haza ígézetében élnek napról napra. Valószínűleg valamennyien magukénak vallották ugyanazt a gondolatot, amit regénve mottóíául választott Kardos G. György: „Kitapogattuk az égboltot, s láttuk, hogy örökkel és villogó láncokkal van teli. Egy zugba húzódtunk előlük és hallgatunk” (Korán 72. surát). Meg is próbálnak elhúzódni a zugba, amelynek kibírhatatlan fagyúszaga van, s lámpa helyett pislogó gyertya fénye világítja meg. De nekik semmi kilátásuk nincs. Mire kimerészkednének majd, addigra a fegverések és a bátrabbak magukhoz

* Kardos G. György: A történet vége (Magvető, 1977)

ragadják a hatalmat, és ők irányítják a béke korszakát. Béke és fegyver? Igen, ez *A történet vége* egyik legégetőbb kérdése: vajon lehet-e békét, megnyugvást teremteni fegyverekkel? Vajon le lehet-e zárni egy állam megalapításának vagy újraalapításának véres történetét a fegyverek szavával és az erősebb — a pillanatnyilag erősebb — diktátumával? A regény e súlyos kérdésekre — melyek a civilizáció újabb történetének is vissza-visszatérő gondolatai — közvetve válaszol. Bizonyosak lehetünk benne, hogy azok a fellahok, akik most halálfélelemmel szemükben rohannak egy angol konvoj fedezékében, holnap ismét fegyvert fognak és egyre elszántabban védelmezik majd a földjüket, a birtokukat és az otthonukat, ahonnan ma kihajtották őket, mint a csordát.

Egy sereg szerencsétlen arab áll a főtéren. Rettegve nézik a körülöttük lár-mázó, fegyvereiket tisztogató katonákat. A tiszt a tolmácshoz fordul. Mondja meg nekik, hogy szeretni akarják őket. Ez a jelenet a regény egyik legtöbbet mondó részlete. A mezőkön még ott fekszenek halott férjeik és gyermekeik. A fegyverek még nem hallgattak el egészen, hiszen hol itt, hol ott lobbannak fel kis csatározások. De a tiszt máris a szeretetről szól. Az olvasó pedig rémülten kapja fel a fejét: ennyire devalválódtak volna legszentebb eszményeink? Ennyire kiszolgáltatottak volna a történelem változásainak legfontosabb fogalmainkat? Hol vannak akkor hát a megnyugvásnak azok a pontjai, melyeket oly esetlen csetlés-botlással keresgélnek a regény különféle országokból jött szereplői?

Nos, ezeket aligha lehet készen megtalálni. A történelemnek ezen a szigeten nincsenek érintetlenül megóvott eszmények és értékek. Újra ki kell küzdeni őket. Újra fel kell építeni valamennyit. Ha ugyan az embereknek van ehhez elég hitük és reményük, s nem alakult ki bennük végérvényesen az a meggyőződés, hogy a fegyverrel a leg egyszerűbb építeni. A jelek szerint egyre többen vannak ilyenek. Uri sokat tapasztalt a harcok során, de egyre kevesebb „igaz” emberrrel találkozik. Egyre kevesebben vannak, akik nemcsak idézik a Biblia szavait, hanem hajlandók azokat meg is élni. Itt is, ott is felvillan egy gondolatfoszlány. Ígéretes eszmények foszlányai. De ezek aligha állnak össze egészé. Legalábbis a hagyományos értelemben vett egészé nem. A mai világban minden mozog, minden

alakul. Az emberi magatartást hozzá kell idomítani ehhez a mozgó, forrongva változó valósághoz. Ez *A történet vége* egyik alapvető tanítása. Kardos G. György nem tagadja az eszmények létezését. Sőt, az az érzésünk, hogy Uri, amint különböző járműveken zótykölődve igyekszik pontosan nem ismert célja felé, voltaképp a kereső embernek is jelképe. Annak az embernek, aki új és új benyomásoknak kitéve, veszélyek és áldások között igyekszik kiküzdeni a maga helyét, és megpróbálja megtalálni rendeltetését, életének értelmét.

Egy állam kialakulásának, vérben való megfogantatásának lehetünk tanúi. Teljes a zűrzavar. Az utakon fegyveresek sietnek, a táborokban ki-ki már a jövőendő életére készül, de az emberi fejekben még iszonyú a zavar és teljesen kialakulatlanok a humánus kapcsolatok is. Kardos G. György regényének egyik legnagyobb ereje, hogy megtalálta ennek a felfordult világnak adekvát nyelvi kifejezését. Hősei olyanok és úgy beszélnek, ahogy kialakulatlan sorsuk kényszere diktálja. Talán az egész regény folyamán nincs egyetlen olyan párbeszéd sem, mely összetett mondat volna. Az ilyen élethelyzetek csak a redukált nyelvi közléseknek hagynak teret. S ezek is szaggatottak. Sokszor értelmetlenek. Ez azonban csak a látszat. Mert ezek a párbeszédok a részvevők számára végtelenül fontosak. Szavaik azért nem találkoznak közös nyelvi és asszociációs mezőben, mert nem ugyanarra gondolnak. Nincs két ember, akinek közös mondanivalója volna. Mindegyik hajtogatja a magáét, és a másiktól várja, hogy megérti. De mindenki csak monologizál. S az olvasónak egyre inkább olyan érzése támad, hogy e kialakuló világ életképességének vagy életképtelenségének kulcsa épp itt rejlik: vajon megértik-e valaha egymást új polgárai vagy sem. Kardos G. György nem könnyíti meg hőseinek sorsát e jelképes közeledés folyamatában. Kiméltelen őszinteséggel ábrázolja valamennyit, a regény alapvető kérdéseire pedig nem válaszol, hiszen az események logikája nem is engedi meg, hogy egyértelmű választ adjon. Megelégszik azzal, mint minden igazi író, hogy hitelesen ábrázoljon, hogy az események a maguk törvényei szerint haladjanak előre vagy hátra, s hogy az alakok életük benső logikája szerint fejlődjenek. Igaz, rengeteg olyan figura vonul el előttünk, akik mintha tudat-beszűkülés előzatai lennének. De még nekik is meghagyja

az író az esélyt, hogy valaha majd megtalálják a teljesség örömet.

Kimeletlen és kitűnő könyv *A történet vége*. A történelem megadott pontján, a világnak egy kis kiszögellésében

játszódik, de mert igazi író írta, benne feszül egész korunk forrongó ellentmondásaival, megoldásra váró kérdéseivel és örök emberi reménységével.

SÍKI GÉZA

MOZART-LEMEZEK

Fischer Annie lemezei sajnos oly ritkán kerülnek kezünkbe, hogy egy-egy régi felvételének stereo változatban való újramegjelentése is ünnepnapnak számít. Így történt ez most is, amikor a Magyar Hanglemezzártó Vállalat újra kiadta azt a Mozart-lemezét, melyen Lukács Ervin vezényletével, a Budapest Szimfonikus Zenekar közreműködésével egy Mozart-zongoraversenyt és rondót ad elő.* Fischer Annie játéka kapcsán teljesen fölösleges volna ismétlésekbe bocsátkozni, megismételni azokat az elragadtatott méltatásokat, melyek végigkísérték pályáján. Amikor 1933-ban megnyerte a budapesti Liszt-versenyt, még akadtak kritikusok, akik kétségbe vonták a zsűri döntésének jogos voltát. A művész azonban évről évre magasabbra emelkedett pályáján, míg nem a világ egyik legnagyobb zongoristája lett, azok közül, akik mindig súlyt adnak fellépüknek, s minden egyes alkalommal a remekművek addig ismeretlen, vagy homályban maradt részletezései tudják fölmutatni.

Mozart zongoraversenyei megszámlálhatatlanul sok felvételben hozzáférhetők ma már. De aki Fischer Annie előadásában hallgatja meg a d-moll zongoraversenyt, az sok ponton érzi úgy, mintha ismeretlen remekművet hallana. Nincs ebben a tolmácsolásban egyetlen fölösleges mozzanat, egyetlen értelmetlen, alaposan végig nem elemzett hang sem. Minden hangsúly a helyére kerül, a tempók ideálisak, s a nyugodt, kiegyensúlyozott előadás egyszeriben megérezte a hallgatóval, mit is jelentett a zenei klasszicizmus csodálatos mozarti betetőzése.

Még a legnagyobb zongoraművészek is sokszor sólnak a Mozart-játék különös nehézségeiről. Ezek a technikai vonatkozásban talán nem is oly bonyolult darabok egyszeriben megfakulnak, érdektelenné válnak, ha az előadóművész bilentése nem elég érzékeny, ha nem úgy követik egymást a hangok, mintha

gyöngyszemek peregnének. Fischer Annie játéka ilyen vonatkozásban is igazi élmény, s csak örülni lehet, hogy a kíséretét ellátó zenekar — hála Lukács Ervin irányításának — ugyancsak az ő előadásának színvonalára emelkedett. Így ez a lemez a magyar lemezzártásnak méltó büszkesége lehet a világ előtt is, s értékét még a meghökkenően giccses lemezborító sem csökkentheti.

Ha Fischer Annie ritka vendége a hangversenydobogóknak és a lemezzártó termeinek, a Liszt Ferenc Kamarazenekar — szerencsére — annál többször fordul meg ott. Ezúttal Mozart műveiből vettek föl egy csokorra valót,** mégpedig karmester nélkül, a nagy kamaragyűttesek, például az I Musici di Roma példáját követve. Nemcsak a vállalkozás emlékeztet a kitűnő olasz együttesre, hanem a megvalósítás rendkívül dinamikus, szuggesztív módja is. A Liszt Ferenc Kamarazenekar az évek múltán sem veszített fiatalos lendületéből, most is ugyanolyan bővérűen, jókedvvel, az álmos rutin minden árnyalata nélkül játsszanak tagjai, mint az indulás ma már legendás esztendeiben. Rendkívül nagy kár, hogy a Mozart-játéknál e nélkülözhetetlen erényekről ezúttal nem nyerhetünk kellő képet, mert a lemez technikai színvonala meglehetősen — hogy finoman szóljunk — egyenetlen.

Pedig hát a Kis éji zene vagy a ragyogó humorú Falusi muzsikások című zenei tréfa igazán megérdemelte volna, hogy nagyobb gondtal készüljön a kitűnő tolmácsolás végső kivitelezése. Hisz önmagában véve is van abban merészesség, hogy a már-már elcsépelet, slággerré vált darabokat az aránylag fiatal együttes lemezre játszotta, annak az embernek a gesztusával, aki mindig érez magában elegendő erőt, hogy újat tudjon mondani a régi dolgokról. A Liszt Ferenc Kamarazenekar előadásának egyik legfőbb eréje éppen az, hogy váratlan merészséggel ragyogtatja fel az elcsépeletnek hitt műveket, abban a biz-

* Mozart: d-moll zongoraverseny; D-dúr zongorarondó (Hungaroton, SLPX 11898)

** Mozart: Kis éji zene; Serenata notturna; Falusi muzsikások; Öt kontratánc (Hungaroton, SLPX 11892)